

HOE ZOU HET NOG MET ZORA ZIJN?

SOCIALE EN POLITIEKE BETROKKENHEID GEVRAAGD: GEBREK AAN DOORDACHTTE LANGE TERMIJNVISIE, TERREINKENNIS EN BELEIDSPLANNING

PROBLEEMSTELLING

Luc Goossens

- De verkokerde politieke besluitvorming en beleidsvoering vs. de multidimensionale complexiteit van wonen en zorg;
- De eenzijdige aandacht voor 'de hardwerkende (financieel draagkrachtige) Vlaming';
- Het achterhaald beeld van 'de' ouderen als onmondige, hulpeloze restburgers;
- De dominante waanidee dat alle ouderen eigenaar zijn en dus geen woonproblemen kennen;
- Woon- en zorgbeleid zonder actieve inbreng en betrokkenheid van de (oudere) burgers;
- Woon- en zorgbeleid in besparingsmodus;
- Onzorgvuldige reële en statistische terreinkennis en -opvolging¹
- ...

Visie – Theoretisch kader

- **Existentieel welzijn**^{2;3}
- **Leven en Realiteit als holistisch gegeven**
- **Sociaal kapitaal: Participatie, vertrouwen en wederkerigheid**⁴
- **Natuurlijk kapitaal**⁵

Of ... PLEIDOOI VOOR EEN FUNDAMENTEEL ANDER SAMENLEVINGSMODEL

¹ Kruiter, Albert Jan; Bredewold, Femmianne & Ham, Marcel (red.) (2016) *Hoe de verzorgingsstaat verbouwd wordt*, Jaarboek bij Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken, Amsterdam: Van Gennep.

² Leijssen, Mia (2013) *Leven vanuit liefde. Een pad naar existentieel welzijn*, Tiel, Lannoo, 312 p. (<https://www.lannoo.be/nl/leven-vanuit-liefde>)

³ Zie ook: [Blauwe Zone's](#).

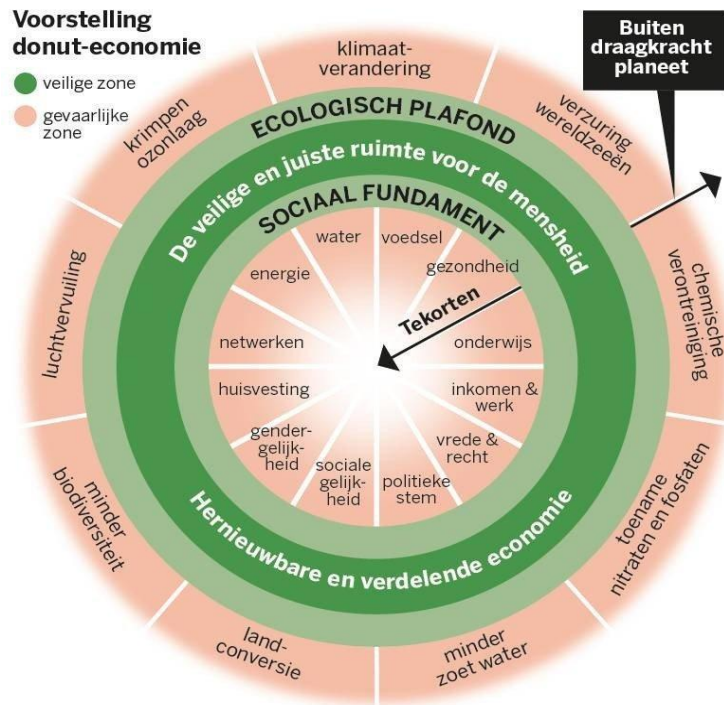
⁴ Buffel, Tine (2009) *Netwerken, vertrouwen en wederkerigheid: Over de complexiteit van het concept sociaal kapitaal*, in: *Welzijnsdids*, (2009)75, pp. 1-36. https://www.academia.edu/5531191/Netwerken_vertrouwen_en_wederkerigheid_Over_de_complexiteit_van_het_concept_sociaal_kapitaal?email_work_card=thumbnail

⁵ Latour, Bruno (2018) *Waar kunnen we landen? Politieke oriëntatie in het Nieuwe Klimaat-regime*. Amsterdam: Octavo, 2018 (Vertaling Rokus Hofstede, 131 p.)

https://www.researchgate.net/publication/333485193_Bruno_Latour_Waar_kunnen_we_landen_Politieke_oriëntatie_in_het_Nieuwe_Klimaat-regime
Raworth, Kate (2017). *Donuteconomie. In zeven stappen naar een economie voor de 21e eeuw*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam.

Een mogelijke aanzet:

Kate Raworth – Donutmodel⁶

Kate Raworth "... stelt dat onze menselijke activiteit een ecologische ramp induceert (klimaatopwarming, pollutie van de oceanen, uitputting van de reserves enzovoort). Met andere woorden, het ecologisch plafond is bereikt. Dat geeft ze weer in de buitencirkel, buiten de donut. Anderzijds zijn ze er grote groepen mensen die niet voldoende basisvoorzieningen hebben zoals drinkbaar water, opleiding, gezondheidszorg een dak boven het hoofd. Dat wordt weergegeven in de binnenste 'holte' van de donut. In haar boek werkt ze zeven stappen uit om te maken dat de tekorten in de holte verdwijnen als ook de excessen op ecologisch vlak buiten de donut. ... (Eén: De) basisstelling van de huidige economie namelijk groei, met als fetisj de toename van het bruto binnenlands product (BBP), moet vervangen worden door het donut model. Twee: men moet niet naar een op zichzelf staande markt kijken, maar naar het groter geheel. Het systeem. Ze verwerpt ten derde de homo economicus als uitgangspunt om een pleidooi te houden ... voor de sociale, zich aanpassende mens, die minder 'economisch egoïstisch' is dan steeds wordt voorgesteld. Ten vierde gaat ze voor 'dynamische complexiteit van de systemen' waarin we functioneren. Ten vijfde pleit ze voor een economisch model van herverdeling op een actieve manier eerder dan te stellen dat als er voldoende groei is (en) de markt alles wel zal regelen. Ten zesde (bepleit ze) duurzame concepten in productie en gebruik. ... Ten slotte, en dan is de cirkel rond, pleit ze ervoor om groei-agnost te zijn. Het groei verhaal werkt niet. Het dogma van het steeds toenemend BBP als motor voor onze welvaart, is, zo blijkt, op niets gebaseerd en heeft er niet voor gezorgd dat iedereen voldoende heeft om decent te leven."

⁶ - Raworth, Kate (2017) *De Donut Economie. In zeven stappen naar een economie voor de 21^e eeuw*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam, 352 p.

- Schockaert, Erik (2019) Review of Kate Raworth's Doughnut Economics. London: Random House, 2017, 373 pp., in: Erasmus Journal for Philosophy and Economics, 12(2019)1, pp. 125–132. <https://doi.org/10.23941/ejpe.v12i1.412>

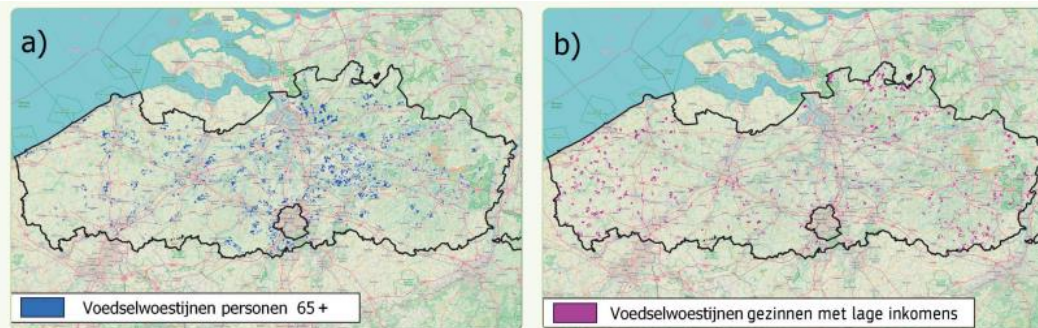
⁷ De Lepeleire, Jan (2018) *Naar een nieuwe economie ?!*, in: Contactblad, 09.09.2017.

➤ Gezondheidszorg

- Recht op kwalitatieve gezondheidszorg, maar ...⁸
- 'Ziekte en gezondheid' zijn een dimensie binnen een complexe maatschappelijke context⁹
- Voedingspreventie¹⁰

WAAR IN VLAANDEREN BEVINDEN ZICH VOEDSELWOESTIJNEN?

Onderstaande figuur en tabel tonen de locatie, oppervlakte en het percentage van de Vlaamse bevolking die in een voedselwoestijn woont, specifiek voor residentiële buurten met veel ouderen of personen uit gezinnen met lage inkomens (Figuur 2-3, Tabel 1).

Figuur 2: Voedselwoestijnen in Vlaanderen waar a) veel ouderen en b) gezinnen met lage inkomens wonen in het jaar 2020.

⁸ Bazan, Ariane (2023) *Een sleutel voor meer sociaal welzijn*, in: De Standaard, 27.04.2023.

https://www.standaard.be/cnt/dmf20230426_95944716

⁹ Beeckman, Tinneke (2023) *Pijn is geen louter individuele opgave*, in: De Standaard, 27.04.2023.

https://www.standaard.be/cnt/dmf20230426_96013631

¹⁰ - Elias, Steven (2013) *Op stap in het voedselmoeras van Berchem dat tien fastfoodzaken telt: 'Ik kook ook vaak zelf, hoor' - Reportage Fastfood*, in: De Standaard,

https://www.standaard.be/cnt/dmf20230428_97956777

- Sciensano (2023) *De verwoestijning en vermoerassing van de Vlaamse voedselomgeving*, in: <https://www.sciensano.be/nl/pershoek/de-verwoestijning-en-vermoerassing-van-de-vlaamse-voedselomgeving>, 26.04.2023.

- Smets, Vincent; Cant, Jeroen & Vandevijvere, Stefanie (2023) *The Changing Landscape of Food Deserts and Swamps over More than a Decade in Flanders, Belgium*, in: *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 19(2022)21.

<https://www.mdpi.com/1660-4601/19/21/13854>

- Smets, Vincent; Cant, Jeroen & Vandevijvere, Stefanie (2023) *Naar gezonde voedselomgevingen in Vlaanderen. Voedselwoestijnen en voedselmoerassen onder de loep*, Brussel: Sciensano, gelezen op 30.04.2023, <https://www.sciensano.be/nl/biblio/naar-gezonde-voedselomgevingen-vlaanderen-voedselwoestijnen-en-voedselmoerassen-onder-de-loep>.

- Vlaams Instituut Gezond Leven (2023) *Rol van de voedselomgeving en walkability, project Toolbox "Gezonde voeding in de buurt voor iedereen – Elke stap telt"*, in: <https://www.gezondleven.be/projecten/toolbox-gezonde-voeding-in-de-buurt-voor-iedereen-elke-stap-telt>, gelezen op 30.04.2023.

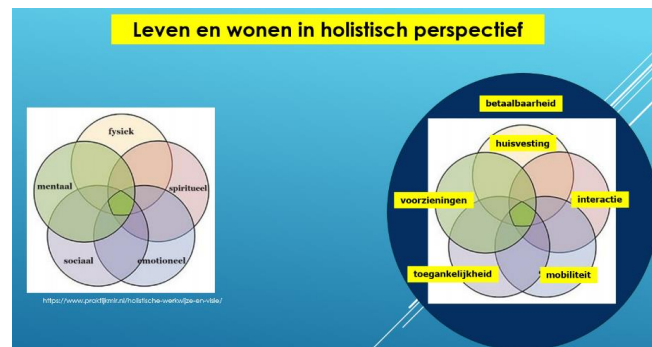
• Tabel 1: Evolutie van voedselwoestijnen in Vlaanderen van 2008 tot 2020

Jaar	Voedselwoestijnen personen >65jaar			Voedselwoestijnen gezinnen met lage inkomens		
	km²	% oppervlakte	% bevolking	km²	% oppervlakte	% bevolking
2008	180.2	2.5	2.2	546.2	7.8	1.7
2013	191.7	2.7	2.3	408.1	5.9	1.2
2020	218.7	3.1	2.8	333.8	4.7	1.1

* Percentages zijn uitgedrukt t.o.v. de totale oppervlakte en bevolking van de residentiële buurten, niet t.o.v. heel Vlaanderen.

➤ **Recht op wonen voor iedereen** (Housing first-principe)

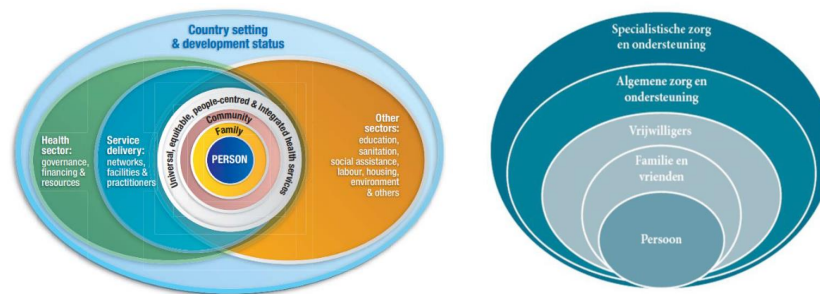
- Leven, wonen en zorg als holistische eenheid
- Wonen in holistisch perspectief
- Woonbeleid als holistische beleidsopdracht

- **Inclusieve stedenbouw** (Designing cities for all¹¹)
- **'Thuis' ouder worden** (Aging in place)¹²

- **Vermaatschappelijking van de zorg**¹³

¹¹ <https://dezwijger.nl/programmamareeks/designing-cities-for-all>

¹² <https://www.elderoptionsoftexas.com/article-aging-in-place.htm>

¹³ WHO, 2015, p. 14.

<https://www.dewereldmorgen.be/artikel/2017/03/13/is-dit-de-toekomst-van-zorg>

15 Vlaamse referentiezones

¹⁴ De Vlaamse regering bakende in Vlaanderen [15 referentiezones](#) af. Zij vormen het afstemmingsniveau voor alle vormen van intergemeentelijke en bovenlokale samenwerking in Vlaanderen.

¹⁴ <https://lokaalbestuur.vlaanderen.be/strategische-projecten/regiovorming>

➤ **Zorgzame Buurten**^{16;17}

*"In een Zorgzame Buurt wonen mensen **comfortabel** in hun **woning of vertrouwde buurt**. Het is een buurt waar jong en oud **elkaar kennen en helpen**. In een zorgzame Buurt staat **levenskwaliteit** centraal, **voorzieningen en diensten** zijn er voor iedereen **toegankelijk**. Iedereen voelt er zich goed en wordt geholpen, ongeacht de ondersteuningsbehoeften."*¹⁸

Een zorgzame buurt bestaat uit drie luiken:

1. Participatie en inclusie

Een zorgzame buurt focust op de opbouw van sociaal weefsel, solidariteit en zorgzaam samenleven. Elkaar ontmoeten is hierbij van belang, omdat dit aan de basis van solidariteit ligt. Het gaat om "het kleine helpen", als toevoeging aan het bestaande aanbod van professionele hulp en dienstverlening. Iedereen is betrokken bij een zorgzame buurt, en zorgzame buurten streven naar inclusie.

2. Het verbinden van informele en formele zorg¹⁹

Zorgzame buurten leggen de link tussen de informele zorg (zelfzorg, mantelzorg, burenhulp en vrijwilligers werk) en de formele of professionele zorg. Deze link is noodzakelijk voor de vroegdetectie van kwetsbare mensen, de preventie van gezondheidsongelijkheid, en de ondersteuning van informele zorgverleners.

3. Intersectorale samenwerking²⁰

In een zorgzame buurt werken welzijns- en zorgpartners samen met partners uit andere sectoren (waaronder huisvesting, ruimtelijke ordening, jeugd en cultuur). Zo ontstaat er een lokaal netwerk dat bestaat uit de buurt, het lokale bestuur en de welzijns- en zorgpartners. Zij kiezen samen waarop de zorgzame buurt focust. Het netwerk is gericht op preventie, gezondheidsbevordering en integrale zorgverlening. Omdat levenskwaliteit centraal staat, worden er stappen gezet naar geïntegreerde zorg.

132 projecten in Vlaanderen en Brussel gaan aan de slag om van hun buurt een **zorgzame buurt** te maken²¹, waaronder:

- **Boechout – Van Eiland naar Wij-land:** [Van Eiland naar Wij-land | Zorgen voor Morgen](#)
- **Kontich - Multidosis:** [Multidosis | Zorgen voor Morgen](#)

¹⁶ [Een nieuw perspectief op de buurt | Zorgen voor Morgen](#)

¹⁷ <https://www.kenniscentrumwvz.be/zorgzame-buurt>

¹⁸ [Wat is een zorgzame buurt? | Zorgen voor Morgen](#)

¹⁹ Bazan, Ariane (2023) *Een sleutel voor meer sociaal welzijn*, in: De Standaard, 27.04.2023.

https://www.standaard.be/cnt/dmf20230426_95944716

²⁰ N. (2018) *Advies 'Wonen en gezondheid'*, Advies 2018-27, Brussel: Vlaamse Woonraad, 30 p.

<https://www.vlaanderen.be/publicaties/wonen-en-gezondheid-advies-vlaamse-woonraad>

²¹ [Ontdek de projecten | Zorgen voor Morgen](#)

Organisatie Eerstelijnszones

Zorg- en hulpverleners, welzijnswerkers en lokale besturen hebben zich de afgelopen weken verenigd in [60 eerstelijnszones](#). Eerder al waren er 49 zones goedgekeurd met 245 van de 308 gemeenten in Vlaanderen. Nu hebben ook de overgebleven gemeentes zich aangesloten bij een van die zones of samen een nieuwe zone gevormd. In enkele zeldzame gevallen, waar geen volledige consensus haalbaar was, hakte de Vlaamse Regering de knoop door. Het geheel resulteerde in 60 zones, elke gemeente in Vlaanderen maakt nu deel uit van een eerstelijnszone. Begin juli 2017 werd een oproep voor de vorming van een eerstelijnszone verspreid naar het brede werkveld van de eerste lijn in Vlaanderen. Die eerste oproep resulteerde in maart 2018 in 49 zones. 12 van die zones werden voorlopig goedgekeurd, omdat ze grensden aan een gebied dat nog niet was ingedeeld bij een zone en dus nog kon aansluiten. In een tweede fase konden er tot 1 mei 2018 nieuwe voorstellen ingediend worden. Gemeentes die nog niet in een zone waren ingedeeld, konden zich mits consensus aansluiten bij een van die goedgekeurde zones of zich verenigen in een nieuwe eerstelijnszones. Was er geen consensus over een zone, dan besliste de Vlaamse Regering over de indeling van de eerstelijnszone.

Die tweede fase heeft geresulteerd in 60 eerstelijnszones voor Vlaanderen. De Vlaamse Regering heeft ook het voorstel goedgekeurd om elke eerstelijnszone een projectsubsidie toe te kennen van 12.000 euro als werkingsbudget. Op www.zorg-en-gezondheid.be/eerstelijnszones-in-vlaanderen krijgt u een overzicht van welke gemeentes tot welke zone behoren.

[Een eerstelijnszone](#) is een netwerk van eerstelijnsaanbieders in een geografisch afgebakend gebied. Zij wisselen kennis en informatie met elkaar uit en stemmen de werking op elkaar af. Zij kijken ook naar de lokale zorg- en welzijnsneden om de kwaliteit van de gezondheidszorg te verbeteren.

Een eerstelijnszone voldoet aan volgende criteria:

- Een geografisch afgebakend gebied bestaande uit één of meerdere steden of gemeentes.
- Aangestuurd door een zorgraad
- Een netwerk van eerstelijnsaanbieders (bv. huisartsen, maatschappelijk werker, psycholoog, ...)
- Omvat meestal ongeveer 75.000 tot 125.000 inwoners

We tellen in Vlaanderen en Brussel **60 eerstelijnszones**, 59 in Vlaanderen en 1 in Brussel.

De [eerstelijnszorg](#) is basiszorg (zowel medisch als ondersteunend) toegankelijk voor iedereen zonder doorverwijzing. Een persoon met een zorg- en ondersteuningsnood, burger of patiënt kan dus onmiddellijk beroep doen op zorg- en hulpverleners van de eerste lijn. Deze eerstelijnsprofessionals staan het dichtst bij de burger en zijn daarmee het eerste aanspreekpunt binnen de gezondheidszorg.

In Vlaanderen zijn er vier verschillende lijnen binnen de gezondheidszorg:

1. **Eerste lijn** is rechtstreeks toegankelijke lokale zorg, zoals een huisarts, thuisverpleging, maatschappelijke werker, ...
2. **Tweede lijn** is gespecialiseerde zorg na doorverwijzing van huisarts, zoals een dermatoloog, cardioloog, ...
3. **Derde lijn** is gespecialiseerde zorg in het ziekenhuis of centra, zoals revalidatie, gespecialiseerde ingrepen, ...
4. **De nulde lijn** is laagdrempelige zorg, zoals mantelzorg, crisiscentra, de zelfmoordlijn, ...

Een eerstelijnszone werkt mee aan [buurtgerichte zorg](#). Dit is een actieve samenwerking tussen professionele, vrijwillige en informele zorg in de buurt. Zowel sociale aspecten (bv. welzijn, zorg en ondersteuning) als fysieke aspecten (bv. mobiliteit, wonen, toegankelijkheid, ruimtelijke ordening, ...) komen daarbij aan bod. Erkende woonzorgcentra en lokale besturen werken ook mee aan buurtgerichte zorg.

Ken uw ZORA!

- vb. Antwerpen
- Over ZORA gesproken
- ...

De [eerstelijszone ZORA](#) (Zuid-Oost-Rand-Antwerpen) is bevoegd voor Mortsel 2640, Edegem 2650, Boechout 2530, Borsbeek 2150, Kontich 2550, Lint 2547 en Hove 2540.

[Zorgwonen](#) is een specifieke vorm van intergenerationeel samenwonen die opgenomen is in de Vlaamse regelgeving. Concreet houdt zorgwonen in dat maximaal twee ouderen (65+) of zorgbehoevenden een woning delen met een ander gezin die ondersteuning en bijstand kan bieden, en toch als apart gezin worden beschouwd.

De vier Antwerpse eerstelijnszones maakten [een analyse van hun populatie en omgeving](#).

Op hun [website](#) vind je het volledige document maar ook een **korte samenvatting** met de belangrijkste cijfers en bevindingen per zone terug. Ze gingen op zoek naar de **noden en uitdagingen in elke zone** op basis van:

- cijfers
- gesprekken met de achterban
- info uit alle lopende projecten

Zo kunnen de eerstelijnszones zelf, maar ook ons netwerk, zo goed mogelijk inspelen op die lokale noden.

De omgevingsanalyse heeft een **kwantitatief en een kwalitatief luik**.

De kwantitatieve databronnen zijn de recentste data die ter beschikking zijn in:

- [Stad in Cijfers](#)
- [Provincie in Cijfers](#)²²
- [de IMA-databank](#)²³
- [Statbel](#)

De kwalitatieve data zijn de data die worden gehaald uit:

- de kringgesprekken
- algemene vergaderingen, bestuursorganen en dagelijkse besturen
- brainstormavonden
- lopende projecten binnen de eerstelijnszone en hun werkgroepen.

Het kwantitatieve luik is afgetoetst met de kwalitatieve data.

Met opmerkingen [LG1]: ZORA werkt aan een geactualiseerde versie.

²² Zie ook: <https://www.vlaanderen.be/geopunt/kaarttoepassingen/provinciesincijfersbe>

²³ De 7 ziekenfondsen in België verzamelen heel wat gegevens over hun leden om hun opdrachten te kunnen uitvoeren. Het IMA (Intermutualistisch Agentschap) brengt deze gegevens samen in databanken met het oog op analyse en onderzoek. De databanken bevatten drie soorten gegevens : populatiedata (demografische en sociaal-economische kenmerken van elk van de leden), informatie over de terugbetaalde gezondheidszorgen en informatie over de terugbetaalde geneesmiddelen.

DESTEP-model^{24,25}

Voor de opmaak van deze analyse wordt gebruikgemaakt van het **DESTEP-model**. De afkorting DESTEP staat voor de demografische, economische, sociaal-culturele, technologische, ecologische en politiek-juridische ontwikkelingen.

²⁴ [Knoot, Jerome \(2017\) *Marketingplan in 7 stappen*, s.l., 21 p.](#)

²⁵ Voor een interessante alternatieve methodologische procedure i.f.v. de implementatie van relevante contextuele informatie bij de uitbouw van zorginitiatieven, zie: Van der Elst, M., Schoenmakers, B., Dierckx, E., et al. (2022) *A search for relevant contextual factors in intervention studies: a stepwise approach with online information*. BMJ Open 2022;12:e057048. doi:10.1136/bmjopen-2021-057048 .

Analyse-elementen die aandacht verdienen

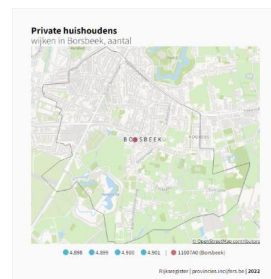
- Verschillen tussen gemeenten
- Verschillen per buurt (statistische sectoren)

Thema's op wijkniveau

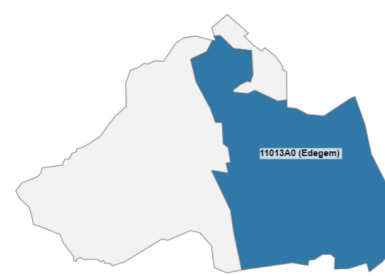
<https://provincies.incijfers.be/dashboard/dashboard/huishoudens---wijkniveau>

Boechout

Borsbeek

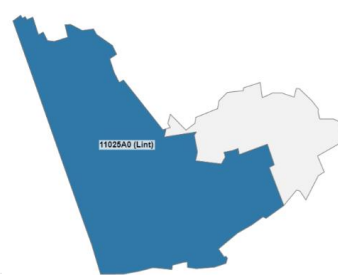
Edegem

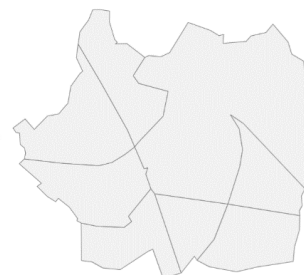
Hove

Kontich

Lint

Mortsel

Rapport kerncijfers voor buurtgerichte zorg

provincies.incijfers.be - Databank - Rapport kerncijfers voor buurtgerichte zorg

Rapport kerncijfers voor buurtgerichte zorg Boechout
Rapport kerncijfers voor buurtgerichte zorg Borsbeek
Rapport kerncijfers voor buurtgerichte zorg Edegem
Rapport kerncijfers voor buurtgerichte zorg Hove
Rapport kerncijfers voor buurtgerichte zorg Kontich
Rapport kerncijfers voor buurtgerichte zorg Lint
Rapport kerncijfers voor buurtgerichte zorg Mortsel

➤ Aandachtsdimensies

▪ Bevolkingscategorieën²⁶

- alleenstaanden²⁷
- armen²⁸
- jongeren²⁹
- mensen met een beperking
- mensen met migratieachtergrond, 'nieuwkomers', ...
- ...

²⁶ Zie o.m. [Gezondheid & Samenleving - Onderzoeken en analyses van de CM-studiedienst](https://www.cm.be/diensten-en-voordelen/advies-en-informatie/publicaties/gezondheid-en-samenleving) , <https://www.cm.be/diensten-en-voordelen/advies-en-informatie/publicaties/gezondheid-en-samenleving>

²⁷ [Verhaeghe, Olaf; Cockx, Raphael; Segers, Thomas & Roelens, Thomas \(2023\) Alleen wonen is nu overal de norm – Interactief](https://multimedia.tijd.be/alleenwonenden/?utm_source=SIM&utm_medium=email&utm_campaign=20230407_WEEKEND_2022_NL_&utm_content=&utm_term=), in: De Tijd, 08.04.2023, https://multimedia.tijd.be/alleenwonenden/?utm_source=SIM&utm_medium=email&utm_campaign=20230407_WEEKEND_2022_NL_&utm_content=&utm_term=

²⁸ - Avalosse, Hervé; Noirhomme, Clara & Cès, Sophie (2023) *Ongelijk in gezondheid* Kwantitatief onderzoek van economische ongelijkheden op vlak van gezondheid en gebruik van gezondheidszorg door CM-leden, Brussel: Studiedienst CM, 30 p.

https://www.cm.be/media/GezondheidSamenleving_4_ongelijk-in-gezondheid_tcm47-77051.pdf

- Berwouts, Jesse; Vandeleene, Gauthier & Avalosse, Hervé (2023) Gezondheidsongelijkheden beginnen bij de geboorte Kwantitatieve analyse van factoren die van invloed zijn op het risico van heropname van pasgeborenen in het ziekenhuis, in: *Gezondheid & Samenleving* (04.2023)5, pp. 34-49,

https://www.cm.be/media/GezondheidSamenleving_5_gezondheidsongelijkheden-beginnen-bij-de-geboorte_tcm152-78133.pdf

²⁹ - N. (2017) *Kinderen en huisvesting*, Advies 2017/02, Brussel: Vlaamse Woonraad i.s.m. Kinderrechtencommissariaat, 16.02.2017, 64 p.

https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/2016_2017_2_advies_kinderen_en_huisvesting.pdf

- Tele-Onthaal (2023) *Jaarcijfers Tele-Onthaal 2022: verjonging op chatlijn, vergrijzing aan telefoonlijn*, in: <https://www.tele-onthaal.be/nieuws/algemeen/jaarcijfers-2022> & <https://www.tele-onthaal.be/pers/jaarcijfers-2022> , 07.05.2023.

- ...

- ouderen³⁰
 - +65-jarigen
 - +80-jarigen
- ...
- **Infrastructuur**
 - Comfortabele voetpaden
 - (On-)veilige fietspaden
 - (On-)veilige kruispunten
 - Toegankelijkheid (van gebouwen)^{31,32}
 - ...

³⁰ - Beel, Veerle (2023) 'Demografische tijdbom zal onze ouderenzorg doen crashen' - Interview Jan Steyaert, in: De Standaard, 24.04.2023, https://www.standaard.be/cnt/dmf20230423_97407069

- De Decker, Pascal (2023) *Vergrijzing en wonen op de juiste plaats. Over wonen, zorg en ruimtelijke ordening in de toekomst - een verkenning*, Brussel: Vlaamse Ouderenraad, 14.12.2018.
- De Decker, Pascal; Volckaert, Emma; Schillebeeckx, Elisa; Vandekerckhove, Brecht & Wellens, Celine (2018) *Op welke plekken kan je best oud worden?*, in: SAMPOL, 25(2018)7, pp. 69-75. <https://www.sampol.be/2018/09/op-welke-plekken-kan-je-best-oud-worden>
- De Decker, Pascal & Volckaert, Emma (2022) *Oud, arm en huurder. Woon- en zorgperspectieven van kwetsbare stedelijke ouderen*, Sint-Niklaas – 's Hertogenbosch, Gompel&Svacina, 234 p. <https://gompel-svacina.eu/product/oud-arm-en-huurder-woon-en-zorgperspectieven-van-kwetsbare-stedelijke-ouderen/>
- N. (2023) "We moeten de woonsituatie van oudere huurders in de stad verbeteren", in: <https://www.ouderenraden.be/in-de-kijker/wonen/we-moeten-de-woonsituatie-van-oudere-huurders-in-de-stad-verbeteren>
- Pannecoucke, Isabelle & De Decker, Pascal (2017) *Woonsituatie en -dynamieken bij ouderen: blijven of verhuizen?*, Leuven: Steunpunt Wonen, 64 p. https://archief.steunpuntwonen.be/Documenten_2016-2020/Onderzoek_Werkpakketten/WP_6_Verhuisbewegingen_en_ruimtelijke_dynamiek_op_de_woningmarkt/WP6a_1_RAPPORT
- Steyaert, Jan (2023) *Dreigende crash voor ouderenzorg? 'De demografische tijdbom tikt'*, in: sociaal.net, 23.04.2023 https://sociaal.net/achtergrond/ouderenzorg-dreigende-crash-demografische-tijdbom-tikt/?utm_source=Social.Net+Nieuwsbrief&utm_campaign=1d2b58ae8e-2023_04_25_ouderenzorg-rouwverlies-racisme&utm_medium=email&utm_term=0_-b3ff484f9b-%5BLIST_EMAIL_ID%5D
- Tele-Onthaal (2023) *Jaarcijfers Tele-Onthaal 2022: verjonging op chatlijn, vergrijzing aan telefoonlijn*, in: <https://www.tele-onthaal.be/nieuws/algemeen/jaarcijfers-2022> & <https://www.tele-onthaal.be/pers/jaarcijfers-2022>, 07.05.2023.
- ...

³¹ L.B & E.M (2023) *Gemeentes zetten in op toegankelijkheid met behulp van charter*, in: Actueel, 24(2023)1, pp. 26-28. <https://www.ouderenraden.be/in-de-kijker/mobiliteit-toegankelijkheid/gemeentes-zetten-in-op-toegankelijkheid-met-behulp-van>

Zie ook: Charter 'Naar een toegankelijke gemeente', <https://www.vlaanderen.be/inter/toolbox-toegankelijke-steden-en-gemeenten/algemeen-bestuur-dienstverlening-en-communicatie/algemeen-bestuur/charter-naar-een-toegankelijke-gemeente>

³² **Welke Vlaamse gemeenten hebben al een charter?**

Aalter, **Antwerpen**, As, Asse, Beringen, Blankenberge, Bree, Brugge, Dilsen-Stokkem, Genk, Gent, Hasselt, Hooglede, Ieper, Jabbeke, Koekelare, Kortrijk, Lummen, Maasmechelen, Maldegem, **Mechelen**, Middelkerke, Nieuwpoort, Ninove, Oostende, Roeselare, Sint-Niklaas, Sint-Truiden, Wevelgem, Wielsbeke, Zonnebeke, Zwevegem

▪ **Voorzieningen op wijkniveau (!) inventariseren**

- advocaat, notaris, ...
- apotheker, huisarts, kinesist, optiker, psycholoog, ziekenhuis, ...
- bankautomaat
- bibliotheek, cinema, cultureel centrum, theater, ...
- buurtwinkel³³, grootwarenhuis, ...
- 'cafés', ontmoetingsruimten, ...
- fietsenzaak
- frituur, restaurants, ...
- 'gemeentehuis'
- jeugdwerk: jeugdbeweging, jeugdhuis³⁴, ...
- kerk, moskee, tempel, ...
- middenveldverenigingen
- openbaar vervoer (De Lijn – NMBS), taxi, ...
- park
- peuter- & kinderopvang³⁵
- scholen
- serviceflats, WZC³⁶, ...
- sociaal werk: OCMW / Sociaal Huis, CAW, ...
- sport- en speelgelegenheid

³³ Elias, Steven & Vancaeneghem, Jens (2023) *Vlaanderen wordt steeds meer één groot 'voedselmoeras'*, in: De Standaard, 27.04.2023.

https://www.standaard.be/cnt/dmf20230426_97336427

³⁴ Vlaamse Jeugdraad (2023) *Advies 2301 Mentaal Welzijn*, Brussel: Vlaamse Jeugdraad, 16 p.

<https://vlaamsejeugdraad.be/nl/adviezen/mentaal-welzijn>

³⁵ De stand van zaken van het dossier van de 'kinderopvang' in Vlaanderen verantwoordt op meerdere niveaus gepaste aandacht en inspanning, mogelijk ook op lokaal (ELZ-)niveau. Zie bijvoorbeeld: Claes, Dominiek (2023) *Bedrijven willen zelf kinderopvang organiseren, maar weten niet hoe*, in: De Standaard, 16.05.2023.

https://www.standaard.be/cnt/dmf20230515_97745506

³⁶ Janssen, Peter (2023) *Meer ouderenzorg? Nee, net minder!*, in: De Standaard, 27.04.2023.

https://www.standaard.be/cnt/dmf20230426_95877355

- woningen en appartementen (private & sociale huur-)^{37;38;39}
- ...

³⁷ Bereken een correcte huurprijs met de (Vlaamse) [Huurschatter.be](https://huurschatter.be) .

Ook de Federale Overheidsdienst Economie heeft op haar website een [huurcalculator](#) waarmee u de indexering van de huurprijs zelf kunt berekenen.

³⁸ [Arnoudt, Rik \(2023\) Sociale woningen in Vlaanderen: welke gemeenten zijn goede leerlingen en wie of wat moet beter?, in: vrt nws, 15.04.2023.](#)

Amper 41 van de 300 Vlaamse gemeenten (13,7 procent) hebben meer dan 9 procent sociale huurwoningen, in verhouding tot het aantal huishoudens in 2008. Dat blijkt uit cijfers van "Wonen in Vlaanderen", het Vlaamse agentschap dat bevoegd is voor alles wat met wonen te maken heeft. Daarnaast staan nog altijd 182.436 kandidaat-huurders op de wachtlijst voor een sociale woning. Hoe gaat het eigenlijk met onze socialewoningmarkt?

³⁹ De helft van de woningen in de provincie Antwerpen is 50 jaar of ouder. Tegelijk is er een krapte op de huurmarkt.

Lokale besturen kampen vaak met leegstand. Wil je als gemeente eigenaars aanzetten om leegstaande en verwaarloosde panden te renoveren? Zoek je een renovatiepartner die de eigenaar kan 'ontzorgen' van a tot z?

De [Provincie Antwerpen](#) sloot een raamcontract af met het [#Pandschap](#), een ervaren organisatie die de renovatie van leegstaande panden tot kwaliteitsvolle en betaalbare huurwoningen begeleidt. De organisatie ontzorgt de eigenaar en de verhuurder van begin tot einde. Een sociaal verhuurkantoor zet het pand na renovatie in de markt. Het Pandschap bekijkt ook mee hoe je de eigenaars van leegstaande woningen in je gemeente kunt stimuleren om een renovatietraject te starten.

Dankzij het raamcontract kunnen lokale besturen & intergemeentelijke samenwerkingsverbanden kosteloos samenwerken met [Het Pandschap](#) (<https://pandschap.be/>).

Meer informatie bij [Joris Bossaerts](#) & [Filip Lagiewka](#) van de dienst [#Wonen](#) van de [Provincie Antwerpen](#) of [Sven Claes](#) & [Patrick Van Assche](#) van het Pandschap.

Beschikbare bronnen

Gemeentemonitors

Gemeentemonitor [Boechout 2530](#)

Gemeentemonitor [Borsbeek 2150](#)

Gemeentemonitor [Edegem 2650](#)

Gemeentemonitor [Hove 2540](#)

Gemeentemonitor [Kontich 2550](#)

Gemeentemonitor [Lint 2547](#)

Gemeentemonitor [Mortsel 2640](#)

Jouw Lokale Integratiescan

[Jouw lokale integratiescan Boechout](#)

[Jouw lokale integratiescan Borsbeek](#)

[Jouw lokale integratiescan Edegem](#)

[Jouw lokale integratiescan Hove](#)

[Jouw lokale integratiescan Kontich](#)

[Jouw lokale integratiescan Lint](#)

[Jouw lokale integratiescan Mortsel](#)

<https://provincies.incijfers.be>

Gemeentemonitor Boechout

Gemeentemonitor Borsbeek

Gemeentemonitor Edegem

Gemeentemonitor Hove

Gemeentemonitor Kontich

Gemeentemonitor Lint

Gemeentemonitor Mortsel

Rapport ouderenzorg

https://provincies.incijfers.be/databank/report/?id=rapport_ouderenzorg&input_geo=gemeente_24109

Rapport Ouderenzorg Boechout
Rapport Ouderenzorg Borsbeek
Rapport Ouderenzorg Edegem
Rapport Ouderenzorg Hove
Rapport Ouderenzorg Kontich
Rapport Ouderenzorg Lint
Rapport Ouderenzorg Mortsel

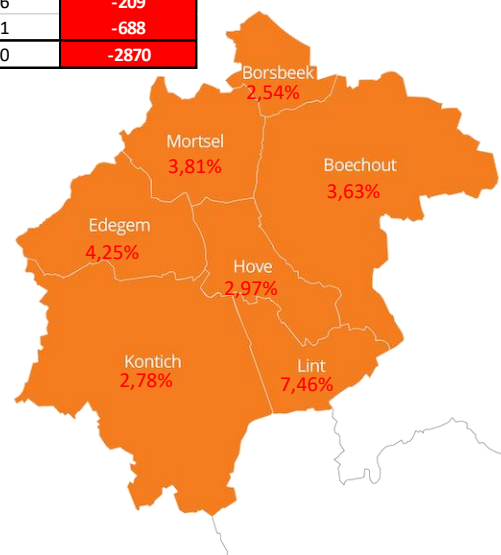
Rapport kerncijfers voor eerstelijnszone ZORA

Eerstelijnszone ZORA

Aanbod Sociale Woningen

NIS code	Gemeente	Totaal private huishoudens	9%-norm SW	Huidig aantal soc. woningen	Huidig % soc. woningen	Abs. tekort aan soc. woningen
11004	Boechout	5.750	518	173	3,63	-345
11007	Borsbeek	4.920	443	148	2,54	-295
11013	Edegem	9.845	886	295	4,25	-591
11021	Hove	3.386	305	102	2,97	-203
11024	Kontich	8.973	808	269	2,78	-538
11025	Lint	3.487	314	105	7,46	-209
11029	Mortsel	11.474	1033	344	3,81	-688
	ELZ ZORA	47.835	4305	1435	3,00	-2870

Bron: Agentschap 'Wonen in Vlaanderen' (2021) en eigen berekeningen

Types huishoudens in de ELZZORA in 1992											
NIS code	WOONPLAATS	TOTAAL	0.Totaal private huishoudens	1.Alleenwonenden	2.Gehuwde koppels zonder thuiswonend kind	3.Gehuwde koppels met thuiswonend(e) kind(eren)	4.Niet-gehuwd samenwonende koppels zonder thuiswonend kind	5.Niet-gehuwd samenwonende koppels met thuiswonend(e)	6.Alleenstaande ouders	7.Andere types huishoudens	8.Collectieve huishoudens
1000	België	4.063.124	4.056.812	1.211.722	913.747	1.415.515	78.203	60.468	318.674	58.483	6.312
2000	Vlaams Gewest	2.259.953	2.256.992	569.322	563.307	873.946	42.475	26.853	150.944	30.145	2.961
11004	Boechout	3.870	3.859	657	940	1.822	94	68	227	51	11
11007	Borsbeek	4.098	4.092	946	1.099	1.447	175	72	294	59	6
11013	Edegem	9.320	9.314	2.512	2.502	3.472	83	49	627	69	6
11021	Hove (Antwerpen)	2.760	2.758	537	612	1.330	35	27	196	21	2
11024	Kontich	6.701	6.696	1.147	1.737	3.051	166	72	435	88	5
11025	Lint	2.374	2.372	378	534	1.189	43	38	165	25	2
11029	Mortsel	10.867	10.845	3.533	2.719	3.560	145	86	732	70	22
11004	Boechout	3.870	100	17,03	24,36	47,21	2,44	1,76	5,88	1,32	0,29
11007	Borsbeek	4.098	100	23,12	26,86	35,36	4,28	1,76	7,18	1,44	0,15
11013	Edegem	9.320	100	26,97	26,86	37,28	0,89	0,53	6,73	0,74	0,06
11021	Hove (Antwerpen)	2.760	100	19,47	22,19	48,22	1,27	0,98	7,11	0,76	0,07
11024	Kontich	6.701	100	17,13	25,94	45,56	2,48	1,08	6,50	1,31	0,07
11025	Lint	2.374	100	15,94	22,51	50,13	1,81	1,60	6,96	1,05	0,08
11029	Mortsel	10.867	100	32,58	25,07	32,83	1,34	0,79	6,75	0,65	0,20
	ZORA - Abs.	39.990	39.936	9.710	10.143	15.871	741	412	2.676	383	54
	ZORA - %			24,31	25,40	39,74	1,86	1,03	6,70	0,96	0,14
				12.386							
				31,06							
Types huishoudens in de ELZZORA in 2022											
NIS code	WOONPLAATS	TOTAAL	0.Totaal private huishoudens	1.Alleenwonenden	2.Gehuwde koppels zonder thuiswonend kind	3.Gehuwde koppels met thuiswonend(e) kind(eren)	4.Niet-gehuwd samenwonende koppels zonder thuiswonend kind	5.Niet-gehuwd samenwonende koppels met thuiswonend(e) kind(eren)	6.Alleenstaande ouders	7.Andere types huishoudens	8.Collectieve huishoudens
1000	België	4.063.124	4.056.812	1.211.722	913.747	1.415.515	78.203	60.468	318.674	58.483	6.312
2000	Vlaams Gewest	2.259.953	2.256.992	569.322	563.307	873.946	42.475	26.853	150.944	30.145	2.961
11004	Boechout	5.768	5.750	1.728	1.363	1.225	389	491	481	73	18
11007	Borsbeek	4.925	4.920	1.696	997	939	348	381	485	74	5
11013	Edegem	9.849	9.845	3.353	2.222	1.912	648	760	802	148	4
11021	Hove (Antwerpen)	3.390	3.386	903	899	824	173	252	293	42	4
11024	Kontich	8.976	8.973	2.531	2.181	2.008	622	735	772	124	3
11025	Lint	3.490	3.487	868	956	811	215	313	277	47	3
11029	Mortsel	11.485	11.474	4.116	2.129	2.133	751	996	1.138	211	11
11004	Boechout	5.768	5.750	30,05	23,70	21,30	6,77	8,54	8,37	1,27	0,31
11007	Borsbeek	4.925	4.920	17,23	10,13	9,54	3,53	3,87	4,93	0,75	0,05
11013	Edegem	9.849	9.845	34,06	22,57	19,42	6,58	7,72	8,15	1,50	0,04
11021	Hove (Antwerpen)	3.390	3.386	26,67	26,55	24,34	5,11	7,44	8,65	1,24	0,12
11024	Kontich	8.976	8.973	28,21	24,31	22,38	6,93	8,19	8,60	1,38	0,03
11025	Lint	3.490	3.487	24,89	27,42	23,26	6,17	8,98	7,94	1,35	0,09
11029	Mortsel	11.485	11.474	35,87	2,129	2,133	751	996	1.138	211	11
	ZORA - Abs.	47.883	47.835	15.195	10.747	9.852	3.146	3.928	4.248	719	48
	ZORA - %			31,77	22,47	20,60	6,58	8,21	8,88	1,50	0,10
				19.443							
				40,65							

ELZ ZORA - Kansarmoede-index Kind en Gezin (2001-2021)							
	Boechout	Borsbeek	Edegem	Hove	Kontich	Lint	Mortsel
2001	1,60%	6,42%	1,05%	0,52%	2,46%	6,69%	4,26%
2002	3,21%	6,27%	1,80%	0,55%	2,08%	7,11%	3,89%
2003	1,98%	5,23%	1,79%	1,00%	2,01%	7,76%	3,54%
2004	1,49%	6,91%	2,13%	1,52%	1,99%	5,29%	3,58%
2005	1,43%	7,06%	2,14%	0,48%	3,02%	5,46%	4,10%
2006	2,28%	7,74%	2,54%	0,00%	1,63%	3,67%	4,14%
2007	2,02%	9,12%	1,68%	0,48%	1,72%	6,07%	4,02%
2008	2,93%	9,27%	2,03%	0,97%	3,58%	4,12%	4,82%
2009	1,44%	7,29%	2,57%	1,39%	3,84%	2,78%	5,02%
2010	2,58%	7,92%	3,21%	1,40%	5,80%	2,75%	5,88%
2011	4,26%	7,63%	5,62%	2,45%	7,43%	3,00%	6,99%
2012	5,22%	10,15%	8,57%	1,55%	7,84%	4,97%	9,21%
2013	4,86%	11,14%	9,08%	2,96%	7,28%	6,95%	9,94%
2014	5,98%	10,30%	9,67%	3,83%	6,03%	9,81%	9,62%
2015	5,48%	11,67%	9,72%	2,81%	9,14%	12,00%	10,07%
2016	8,28%	11,57%	10,03%	2,42%	10,05%	10,87%	11,98%
2017	8,22%	11,42%	8,78%	2,37%	9,45%	11,62%	15,55%
2018	7,97%	14,02%	6,54%	2,34%	7,26%	16,31%	14,72%
2019	10,00%	18,95%	8,17%	3,48%	6,51%	16,13%	13,80%
2020	8,98%	21,06%	8,55%	3,33%	5,82%	10,31%	12,59%
2021	7,52%	20,00%	8,44%	4,00%	6,74%	9,35%	10,75%

ELZ ZORA - Precaire Fiscale Situatie per gemeente (2020)			
2020	Inwoners	Fisc. Ink. < Kritische grens	
	Abs.	Abs.	%
Boechout	13373	2661	19,90
Borsbeek	10943	1609	14,70
Edegem	22231	3535	15,90
Hove	8277	1755	21,20
Kontich	21184	4025	19,00
Lint	8635	1675	19,40
Mortsel	26170	4475	17,10
ELZ ZORA	110813	19735	17,81

ELZ ZORA - Geboorten in kansarme gezinnen (2021)			
2021	Geboorten	Kansarmoede	
	Abs.	Index K&G	Geb. Abs.
Boechout	131	7,5	10
Borsbeek	167	20,0	33
Edegem	251	8,4	21
Hove	61	4,0	2
Kontich	200	6,7	13
Lint	70	9,3	7
Mortsel	305	10,7	33
ELZ ZORA	1185	10,1	119

ELZ ZORA - Ouderenpopulatie per gemeente (2022)					
2022	Inwoners	65+		80+	
	Abs.	Abs.	%	Abs.	%
Boechout	13733	3083	22,45	946	6,89
Borsbeek	11226	2265	20,18	612	5,45
Edegem	22386	5448	24,34	1751	7,82
Hove	8311	2096	25,22	619	7,45
Kontich	21340	4614	21,62	1395	6,54
Lint	8553	1742	20,37	449	5,25
Mortsel	26189	5370	20,50	1865	7,12
ELZ ZORA	111738	24618	22,03	7637	6,83

ELZ ZORA - Inwoners van Buitenlandse Herkomst (2022)			
2022	Inwoners	Buitenlandse herkomst	
	Abs.	Abs.	%
Boechout	13733	2087	15,20
Borsbeek	11226	4019	35,80
Edegem	22386	5395	24,10
Hove	8311	1072	12,90
Kontich	21340	3542	16,60
Lint	8553	1232	14,40
Mortsel	26189	6626	25,30
ELZ ZORA	111738	23973	21,45

CONCLUSIE

➤ **MAG/WIL ZORA 'BLUE ZONE'-AMBITIES KOESTEREN?** **Aanloop naar de uitbouw van Woonzorgnetwerkoöperaties?**

(Woonzorgnetwerken⁴⁰ - Woonzorgcoöperaties^{41;42})

- Integraal woonzorgconcept
- Inclusief woonzorgconcept
- Interactief (coöperatief) woonzorgconcept
- ...

⁴⁰ - Pascal De Decker, Brecht Vandekerckhove, Emma Volckaert, Céline Wellens, Elise Schillebeeckx & Niels De Luyck (2022) *Ouder worden op het Vlaamse platteland. Over wonen, zorg en ruimtelijk ordenen in dun bevolkte gebieden*, Antwerpen-Apeldoorn: Garant Het woonzorgnetwerk in de praktijk, in: p. 283 e.v.

N. (s.d.) *Vergrijzing op het platteland: "Tussenstap tussen huis en woonzorgcentrum ontbreekt"*, in:
https://www.vlm.be/nl/themas/over_VLM/nieuwsbrief/Buitenkans/BKmaart2018/Paginas/vergrijzing.aspx

⁴¹ 'In tegenstelling tot kapitaalgedreven ondernemingen is een coöperatie een door mensen gedreven onderneming die ernaar streeft te voorzien in de gemeenschappelijke behoeften van haar leden en/of de behoeften van haar gemeenschap in plaats van te streven naar winstmaximalisatie. Om haar sociale en maatschappelijke doelstellingen te bereiken, steunt de coöperatie op een economische activiteit. Deze oorspronkelijke organisatievorm brengt in een onderneming die personen samen die tegelijkertijd haar geassocieerde eigenaars en haar gebruikers willen zijn. De leden nemen dus deel aan de besluitvorming over hun onderneming en gebruiken deze om in hun behoeften te voorzien. Als gevolg van deze dubbele identiteit nemen coöperaties afstand van het traditionele, door kapitaal gedreven ondernemingsmodel en worden zij democratisch bestuurd. De besluiten worden genomen door de gebruikers-leden, ongeacht hun financiële bijdrage aan de onderneming (één lid, één stem).'

N. (s.d.) *Wat is een coöperatie?*, Leuven: [Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen](https://feb.kuleuven.be/drc/kco/definitiecooperatie) – KU Leuven, gelezen op: 08.04.2023,
<https://feb.kuleuven.be/drc/kco/definitiecooperatie>

⁴² Het begrip 'woonzorgcoöperatie' verdient binnen deze context om zeker twee redenen de voorkeur boven 'woonzorgnetwerk':

- Meer dan de term 'netwerk' verwijst het begrip 'coöperatie' naar een essentiële dimensie van het woonzorgmodel dat we samen met een aantal onderzoekers bepleiten: de actieve en constructief sturende inbreng van alle betrokkenen, en zeker ook van de (oudere) bewoners;
- De term 'woonzorgnetwerk' wordt in de praktijk in belangrijke mate gehanteerd voor samenwerkingsverbanden van klassieke woonzorgcentra waarbinnen de betrokken ouderen veelal niet echt kunnen wegen op de besluitvorming in het algemeen en op hun concrete dagelijkse levensomstandigheden.

➤ STRATEGIE

- Actualiseer en preciseer het **ZORA-beleidsplan**, met aandacht voor:
 - de uiteenlopende dimensies (categoriaal, sectoraal en territoriaal);
 - de reële probleemdossiers (probleem categorieën, -sectoren en -territoria);
 - de ZORA-planprioriteiten;
 - de opbouw van het bijbehorende netwerk (bewoners, politiek, middenveld, onderzoek, opleiding, ...)
 - het vereiste informatief (waaronder statistisch) materiaal⁴³;
 - de activering van bewoners⁴⁴
 - de bewoners zelf als informanten en als volwaardige medestanders in de conceptualisering én in de besluitvorming;
 - ...
- Maak gebruik van het **2024 verkiezingsmomentum!**
 - contacteer, informeer en stimuleer de strategisch relevante figuren, instanties en politieke partijen,
 - ... met aandacht voor alle betrokken niveaus (lokaal, ELZ's, regionaal, ...)
 - ...

⁴³ Werk weldoordacht een 'volledig' en gedetailleerd (statistisch) profiel van ZORA uit. Bedenk daarbij dat tal van data beschikbaar zijn tot op buurtniveau (Statistische sectoren). Zie o.m.

CM

Vanneste, Dominique

⁴⁴ Volckaert, Emma (2023) "Ouderen worden niet voldoende gestimuleerd om na te denken over hun woning en woonomgeving", in: Actueel, 24(2023)1, pp. 22-23.

Literatuur

- [Arnoudt, Rik \(2023\) *Sociale woningen in Vlaanderen: welke gemeenten zijn goede leerlingen en wie of wat moet beter?*, in: vrt nws, 15.04.2023.](#)
- Avalosse, Hervé; Noirhomme, Clara & Cès, Sophie (2023) *Ongelijk in gezondheid Kwantitatief onderzoek van economische ongelijkheden op vlak van gezondheid en gebruik van gezondheidszorg door CM-leden*, Brussel: Studiedienst CM, 30 p. https://www.cm.be/media/GezondheidSamenleving_4_ongelijk-in-gezondheid_tcm47-77051.pdf
- Bazan, Ariane (2023) *Een sleutel voor meer sociaal welzijn*, in: De Standaard, 27.04.2023. https://www.standaard.be/cnt/dmf20230426_95944716
- Beeckman, Tinneke (2023) *Pijn is geen louter individuele opgave*, in: De Standaard, 27.04.2023. https://www.standaard.be/cnt/dmf20230426_96013631
- Beel, Veerle (2023) *'Demografische tijdbom zal onze ouderenzorg doen crashen' - Interview Jan Steyaert*, in: De Standaard, 24.04.2023, https://www.standaard.be/cnt/dmf20230423_97407069
- Berwouts, Jesse; Vandeleene, Gauthier & Avalosse, Hervé (2023) *Gezondheidsongelijkheden beginnen bij de geboorte Kwantitatieve analyse van factoren die van invloed zijn op het risico van heropname van pasgeborenen in het ziekenhuis*, in: *Gezondheid & Samenleving* (04.2023)5, pp. 34-49, https://www.cm.be/media/GezondheidSamenleving_5_gezondheidsongelijkheden-beginnen-bij-de-geboorte_tcm152-78133.pdf
- Buffel, Tine (2009) *Netwerken, vertrouwen en wederkerigheid: Over de complexiteit van het concept sociaal kapitaal*, in: *Welzijnsgids*, (2009)75, pp. 1-36. https://www.academia.edu/5531191/Netwerken_vertrouwen_en_wederkerigheid_Over_de_complexiteit_van_het_concept_sociaal_kapitaal?email_work_card=thumbnail
- Charter 'Naar een toegankelijke gemeente', <https://www.vlaanderen.be/inter/toolbox-toegankelijke-steden-en-gemeenten/algemeen-bestuur-dienstverlening-en-communicatie/algemeen-bestuur/charter-naar-een-toegankelijke-gemeente>
- De Decker, Pascal (2023) *Vergrijzing en wonen op de juiste plaats. Over wonen, zorg en ruimtelijke ordening in de toekomst - een verkenning*, Brussel: Vlaamse Ouderenraad, 14.12.2018.
- De Decker, Pascal; Volckaert, Emma; Schillebeeckx, Elisa; Vandekerckhove, Brecht & Wellens, Celine (2018) *Op welke plekken kan je best oud worden?*, in: *SAMPOL*, 25(2018)7, pp. 69-75. <https://www.sampol.be/2018/09/op-welke-plekken-kan-je-best-oud-worden>
- De Decker, Pascal & Volckaert, Emma (2022) *Oud, arm en huurder. Woon- en zorgperspectieven van kwetsbare stedelijke ouderen*, Sint-Niklaas – 's Hertogenbosch, Gompel&Svacina, 234 p. <https://gompel-svacina.eu/product/oud-arm-en-huurder-woon-en-zorgperspectieven-van-kwetsbare-stedelijke-ouderen/>
- Pascal De Decker, Brecht Vandekerckhove, Emma Volckaert, Céline Wellens, Elise Schillebeeckx & Niels De Luyck (2022) *Ouder worden op het Vlaamse platteland. Over wonen, zorg en ruimtelijk ordenen in dun bevolkte gebieden*, Antwerpen-Apeldoorn: Garant
- Het woonzorgnetwerk in de praktijk, in: p. 283 e.v.
- De Lepeleire, Jan (2018) *Naar een nieuwe economie ?!*, in: *Contactblad*, 09.09.2017.

- Elias, Steven (2013) *Op stap in het voedselmoeras van Berchem dat tien fastfoodzaken telt: 'Ik kook ook vaak zelf, hoor'* – Reportage *Fastfood*, in: De Standaard, https://www.standaard.be/cnt/dmf20230428_97956777
- Elias, Steven & Vancaeneghem, Jens (2023) *Vlaanderen wordt steeds meer één groot 'voedselmoeras'*, in: De Standaard, 27.04.2023. https://www.standaard.be/cnt/dmf20230426_97336427
- *Gezondheid & Samenleving - Onderzoeken en analyses van de CM-studiedienst*, <https://www.cm.be/diensten-en-voordelen/advies-en-informatie/publicaties/gezondheid-en-samenleving>
- Holt-Lunstad, Julianne; B. Smith, Timothy & Bradley Layton, J. (2010) *Social Relationships and Mortality Risk: A Meta-analytic Review*, in: PLOS Medicine, 27.07.2010, <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1000316>
- Janssen, Peter (2023) *Meer ouderenzorg? Nee, net minder!*, in: De Standaard, 27.04.2023. https://www.standaard.be/cnt/dmf20230426_95877355
- Knoot, Jerome (2017) *Marketingplan in 7 stappen, s.l., 21 p.*
- Kruiter, Albert Jan; Bredewold, Femmianne & Ham, Marcel (red.) (2016) *Hoe de verzorgingsstaat verbouwd wordt*, Jaarboek bij Tijdschrift voor Sociale Vraagstukken, Amsterdam: Van Gennep.
- Latour, Bruno (2018) *Waar kunnen we landen? Politieke oriëntatie in het Nieuwe Klimaat-regime*. Amsterdam: Octavo, 2018 (Vertaling Rokus Hofstede, 131 p.) https://www.researchgate.net/publication/333485193_Bruno_Latour_Waar_kunnen_we_landen_Politieke_orientatie_in_het_Nieuwe_Klimaat-regime
- L.B & E.M (2023) *Gemeentes zetten in op toegankelijkheid met behulp van charter*, in: Actueel, 24(2023)1, pp. 26-28. <https://www.ouderenraden.be/in-de-kijker/mobiliteit-toegankelijkheid/gemeentes-zetten-in-op-toegankelijkheid-met-behulp-van>
- Leijssen, Mia (2013) *Leven vanuit liefde. Een pad naar existentieel welzijn*, Tielt, Lannoo, 312 p. <https://www.lannoo.be/nl/leven-vanuit-liefde>
- N. (2017) *Kinderen en huisvesting*, Advies 2017/02, Brussel: Vlaamse Woonraad i.s.m. Kinderechtencommissariaat, 16.02.2017, 64 p. https://www.kinderrechten.be/sites/default/files/2016_2017_2_advies_kinderen_en_huisvesting.pdf
- N. (2018) *Advies 'Wonen en gezondheid'*, Advies 2018-27, Brussel: Vlaamse Woonraad, 30 p. <https://www.vlaanderen.be/publicaties/wonen-en-gezondheid-advies-vlaamse-woonraad>
- N. (2019) *9 kenmerken van Blue Zones*, in: <https://cmostamm.nl/9-kenmerken-blue-zones/>
- N. (2023) *"We moeten de woonsituatie van oudere huurders in de stad verbeteren"*, in: <https://www.ouderenraden.be/in-de-kijker/wonen/we-moeten-de-woonsituatie-van-oudere-huurders-in-de-stad-verbeteren>
- N. (s.d.) *Blue zones*, in: [History of Blue Zones - Blue Zones](https://www.ouderenraden.be/in-de-kijker/wonen/we-moeten-de-woonsituatie-van-oudere-huurders-in-de-stad-verbeteren), gelezen op 08.04.2023.
- N. (s.d.) *Blauwe zones*, in: Wikipedia, gelezen op 08.04.2023. https://nl.wikipedia.org/wiki/Blauwe_zones

- N. (s.d.) *Vergrijzing op het platteland: "Tussenstap tussen huis en woonzorgcentrum ontbreekt"*, in: https://www.vlm.be/nl/themas/over_VLM/nieuwsbrief/Buitenkans/BKmaart2018/Paginas/vergrijzing.aspx
- N. (s.d.) *Wat is een coöperatie?*, Leuven: *Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen* – KU Leuven, gelezen op: 08.04.2023, <https://feb.kuleuven.be/drc/kco/definitiecooperatie>
- Pannecoucke, Isabelle & De Decker, Pascal (2017) *Woonsituatie en -dynamieken bij ouderen: blijven of verhuizen?*, Leuven: Steunpunt Wonen, 64 p. https://archief.steunpuntwonen.be/Documenten_2016-2020/Onderzoek_Werkpakketten/WP_6_Verhuisbewegingen_en_ruimtelijke_dynamiek_op_de_woningmarkt/WP6a_1_RAPPORT
- Pinker, Susan (2017) *Wat is het geheim van een langer leven*, TED 2017, <https://aaya.nl/inspiratie-wat-is-het-geheim-van-een-langer-leven-susan-pinker-ted/>
- Raworth, Kate (2017). *Donuteconomie. In zeven stappen naar een economie voor de 21e eeuw*, Amsterdam: Nieuw Amsterdam.
- Schockaert, Erik (2019) *Review of Kate Raworth's Doughnut Economics*. London: Random House, 2017, 373 pp., in: *Erasmus Journal for Philosophy and Economics*, 12(2019)1, pp. 125–132. <https://doi.org/10.23941/ejpe.v12i1.412>
- Sciensano (2023) *De verwoestijning en vermoerassing van de Vlaamse voedselomgeving*, in: <https://www.sciensano.be/nl/pershoek/de-verwoestijning-en-vermoerassing-van-de-vlaamse-voedselomgeving> , 26.04.2023.
- Smets, Vincent; Cant, Jeroen & Vandevijvere, Stefanie (2023) *The Changing Landscape of Food Deserts and Swamps over More than a Decade in Flanders, Belgium*, in: *Int. J. Environ. Res. Public Health*, 19(2022)21. <https://www.mdpi.com/1660-4601/19/21/13854>
- Smets, Vincent; Cant, Jeroen & Vandevijvere, Stefanie (2023) *Naar gezonde voedselomgevingen in Vlaanderen. Voedselwoestijnen en voedselmoerassen onder de loep*, Brussel: Sciensano, gelezen op 30.04.2023, <https://www.sciensano.be/nl/biblio/naar-gezonde-voedselomgevingen-vlaanderen-voedselwoestijnen-en-voedselmoerassen-onder-de-loep> .
- Steyaert, Jan (2023) *Dreigende crash voor ouderenzorg? 'De demografische tijdbom tikt'*, in: sociaal.net, 23.04.2023 https://sociaal.net/achtergrond/ouderenzorg-dreigende-crash-demografische-tijdbom-tikt/?utm_source=Sociaal.Net+Nieuwsbrief&utm_campaign=1d2b58ae8e-2023_04_25_ouderenzorg-rouwverlies-racisme&utm_medium=email&utm_term=0_-b3ff484f9b-%5BLIST_EMAIL_ID%5D
- Verhaeghe, Olaf; Cockx, Raphael; Segers, Thomas & Roelens, Thomas (2023) *Alleen wonen is nu overal de norm – Interactief*, in: *De Tijd*, 08.04.2023, https://multimedia.tijd.be/alleenwonenden/?utm_source=SIM&utm_medium=email&utm_campaign=20230407_WEEKEND_2022_NL_&utm_content=&utm_term=
- Vlaams Instituut Gezond Leven (2023) *Rol van de voedselomgeving en walkability, project Toolbox "Gezonde voeding in de buurt voor iedereen – Elke stap telt"*, in <https://www.gezondleven.be/projecten/toolbox-gezonde-voeding-in-de-buurt-voor-i%C3%A9dereen-elke-stap-telt> , gelezen op 30.04.2023.
- Volckaert, Emma (2023) *"Ouderen worden niet voldoende gestimuleerd om na te denken over hun woning en woonomgeving"*, in: *Actueel*, 24(2023)1, pp. 22-23
- WHO, 2015, p. 14. <https://www.dewereldmorgen.be/artikel/2017/03/13/is-dit-de-toekomst-van-zorg>